

ՊԱՏԱՌԱՐԱՆ ԿԼԻՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻՆԻ

Ասկէ երեք տարի առաջ լրագրաց մէջ կարդացելն որ Ֆիլորենցա քաղաքն երիտասարդ մը ուզելով անպարտրաց նմանիլ՝ պատառաքաղ մը կլլեր է։ Քիչ ժամանակ ետքը Բարիզ ալ սոյնպիսի դէպք մը հանդիպեր էր. ուրիշ երիտասարդ մ'ալ նոյնպէս ուզելով անպարտրաց նմանիլ ինքն ալ պատառաքաղ մը կլլեր էր։ Իտալիոյ ու Գաղղիոյ բժշկներէն և վիրաբույժները շատ աշխատեցան հանելու այն պատառաքաղները, և գրեթէ ամեն օր նոյն ժամանակուան լրագիրը կը խօսէին պատառաքաղ կլլող այս երկու երիտասարդաց վրայ։ Սակայն ետքը ետքը տեսնելով որ այս օտար մարմինները կարելի չէր անոնց ստամոքսէն հանել, բոլորովին լռեցին, և շատերն ալ այնպէս կարծեցին որ այս պատառաքաղ կլլողներն իբր թէ խաբէութիւն մ'ըրած ըլլան։

Եւ ահա այս տարի, 1876 ապրիլի 26, Բարիզու գիտութեանց ճեմարանին առջև պատառաքաղ մը ներկայացաւ. և էր այն գաղղիացի երիտասարդին ստամոքսէն յախողութեամբ հանուած պատառաքաղը։

Լապէ (Labbé) գաղղիացի վիրաբույժը հաղորդեց Բարիզու ճեմարանին իր մէջ Յիշատակագիրը (Mémoire) որով վայնահատութեան (gastrotomie) վրայ ստամոքսէն հաստատուն մարմին մը հանելու համար իրաւ առաջին անգամ մը չէր որ այսպիսի անդամահատութեանց փորձեր կ'ըլլուէին, արդէն հանուեր էին ստամոքսէն բազմաթիւ մարմիններ. սակայն այս անգամ պատառաքաղը կը ներկայանար անդամահատին ծանր պարագայի մը մէջ։ Ակուաները թափանցելով հիւսուածոց մէջ, պատառաքաղը ստամոքսին կողիցը բնուած էր, որով աւելի կը դժուարանար անոր հանուիլը։

Պատառաքաղ կու տուող երիտա-

սարդին արկածը՝ կամ լաւ ևս դժբաղդութիւնը, պատահեցաւ 3 մարտի 1874. այն ատեն 18 տարուան էր. ճաշէն ետքը կը զուարճանար անպարտրաց ձևերը նետելով, և խոստանալով որ դգալ և պատառաքաղ կրնայ կու տալ։ Այն երկայնաձև առարկաները կոկորդն 'ի վար կը մղէր, և այնպէս բերնին մէջ կը պահէր զանոնք։ Իրիկուն մը երբ ռռուց պատառաքաղ մը նոյնպէս կոկորդէն վար մղած կեցեր էր, բարեկամ մը զինքը ծիծաղեցուց, երիտասարդն յանկարծեալ շարժմամբ մը կլլեց պատառաքաղը, որ արձակ ճամբայ գտնելով իր բնական ծանրութեամբ կոկորդէն վար գնաց։ Քոլիկները շուտ մը վաղեցին լըբէր (Lepère) անունով բժիշկը կանչելու, որ խորաչափ գործիքով (sonde) ջանաց բռնել պատառաքաղը, և իրօք ալ բռնեց ու այնպէս քանի մը վայրկեան նոյն տեղը պահեց։ Դժբաղդաբար երիտասարդին շարժմունք մը ձեռքէն փախցուց զայն, որ բոլորովին վար իջաւ մնաց։ Ակսաւ վախ տալ խղճուելու, սակայն շնչափողին կծկելովը կամաց կամաց պատառաքաղը սահեցաւ ու գնաց ստամոքսին մէջ խրեցաւ։

Յետ առաջին նեղութեանց երիտասարդը քիչ մը հանգստացաւ. երկրորդ օրը Լապէ բժիշկը խորաչափ գործիքով քննեց տեսաւ որ պատառաքաղն ստամոքսին մէջն էր, և իրեն տեղ բացեր էր ու բոլորովին հանգչեր կեցեր էր։ Երիտասարդն ալ քիչ քիչ վարժեցաւ և իր սովորական կերպն առաւ։ Միայն ստամոքսին մէջ ծանրութիւն մը կը զգար, ուրիշ ամեն նեղութիւն դադրեցաւ։ Բայց սեպտեմբերի մէջ ստամոքսի ցաւերը նորէն սկսան. մանաւանդ կերակուր ուտելէն ետքը։ Եւ այս նեղութիւնները միջոց միջոց կը նորոգուէին և երթալով ծանրացան։ Հիւանդն ստի-

պուճեցաւ թողլու իր զբաղանքն ու Պուր-
կոններ գնաց, ուր շարունակ մէկ մը գէշ,
մէկ մը լաւ կը զգար : Տասնուհինգ օր
անընդհատ կը ներուէր . ետքը ցաւն
յանկարծակի կը կտրէր մինչև ութ օր,
վերջը նորէն կը բռնէր : Իրեն խորհուրդ-
աւորն որ լիոն երթայ խորհրդակցելու
ժանուցեալ բժշկի մը հետ . ինքն ալ
գնաց ու հօն մնաց ամիս մը : Քիչ մը
ժամանակ ցաւերը դադրեցան, դարձաւ
Բարիզ, ու սկսաւ իր օրական զբաղա-
նացն հետ ըլլալ : Բայց անցեալ հոկտեմ-
բերի սաստիկ ցաւերու մէջ ընկաւ և
նորէն դիմեց բժշկներուն :

Ցաւերն երթալով կը սաստկանային .
կը վախցուէր մօտալուտ վախճանը :
Հիւանդին բարոյականն ու ֆիզիզա-
կանն օրէ օր տկարանալու վրայ էին :
Լապէ բժիշկը յօշափեց փորը և զգաց որ
պատառաքողին ակունքները ստամոք-
սին գործուածներուն մէջ խրել էին , որ
գրեթէ մատին տակը կու գային : Ու-
ղեց հանել ստամոքսէն այս պատառա-
քաղը : Խորհրդակցեցաւ Կոսթլէն (Gos-
selin) և Լառէյ (Larrey) անուանի բժշ-
կապետաց հետ , և մէկտեղ որոշեցին
կատարել այս գործողութիւնը : Ստա-
մոքսին մինչև խորն հասնելու համար
պէտք էր ընտրել կամ կիզողական դե-
ղեր (caustiques), կամ փորազատութիւն
և անդամահատական դանակ (bistou-
ri) : Լապէ ընտրեց առաջին կերպը , և
այս տարի , 6 ապրիլի , ներկայութեամբ
Կոսթլէն , Լառէյ , Լըբէր , և Մօրիս բժշ-
կապետաց պատառաքաղ կլլող պատա-
նին քլորակերպով (chloroforme) ան-
զգայացուց :

Նիզողական դեղոց ներգործութիւնը
բաւական չըլլալով , Լապէ բժշկապետը
ճղրեց երիտասարդին փորը , և յետ լաւ
մի պնդելու կտրուածքը ծակեց ստա-
մոքսը մէկ հարիւրորդամէջը բացուած-
քով ձախ ձեռքին ցուցամատը այն բա-
ցուածքէն ներս խոթեց և զգաց որ
պատառաքաղը քիչ մը հեռուն արգի-
լուեր է : Զգուշութեամբ բռնեց զայն
խորայափ ունելիքով , կամացով մը
ինքն իր վրայ դարձուց , և ակունքները

բացուածքին առջևն եկան , պղտիկ ճիգ
մ'ալ տալով դուրս հանեց բոլորովին
պատառաքաղը :

Հիմա այն վտանգաւոր գործողու-
թեան ամեննին նշան չէ մնացեր , բայց
եթէ 'ի սկզբան ստամոքական խղ-
խայթ մ'ունեցաւ , որ շուտով անցնելու
վրայ էր : Հիւանդը կ'ուտէր կը խմէր
սովորական առողջ մարդու մը նման , և
ամեննին ցաւ չէր զգար : Բոլորովին ա-
ռողջացաւ թէ բարոյապէս և թէ ֆիզի-
զապէս :

Լապէ վերաբուծին կատարած ան-
դամահատական այս գործողութիւնը
պէտք չէ չիթեմը որովայնահատութեան
ուրիշ դիպուածոց հետ , որ շատ ան-
գամ յաջողած են : Լապէի մեծ արդիւնք
է իր ըրած այս փորձովը մատակարա-
րել այնպիսի ճշդութիւն մը , որ մինչև
հիմա անծանօթ էր որովայնահատու-
թեան գործողութեանց մէջ : Նախա-
պատրաստական քննութիւններ ընե-
լով գիակի վրայ , կրցաւ ինքն հաստա-
տել ճիշդ կերպով , բաց 'ի քանի մը հա-
զարորդամէջը տարբերութեան՝ բրո-
նելու ճամբան , ապահովապէս հանելի
առարկային հասնելու համար : Զեմա-
րանին առջև դրաւ նկարագիր մը , իբր
ճարտարապետի մը ուրուագիծ , որով
կը սահմանադրէ ամենայն ճշդութեամբ
թէ ինչ ճամբայ պէտք է ասկէ ետքը
բռնեն վիրաբոյժը : Որովայնահատու-
թեան գործողութիւնն , որ շատ վտան-
գաւոր է , այսուհետև դիւրին պիտի ըլ-
լայ և անվտանգ . իր կանոններն ունե-
ցաւ , հիմա դասառական եղաւ Առանց
վարանելու կարելի է հանել ստամոք-
սէն օտար մարմին մը՝ որ մէջն ընկած
ըլլայ :

Այս ամենը բաւական հետաքրքրա-
կան է , բայց օգտակարութիւնը չափա-
ւոր է . վասն զի պատառաքաղ կլլելն
այնպէս սուեպ հանդիպող դէպք մը չէ :
Սակայն գաղղիացի վիրաբոյժը մտածեց
որ իր այս գործողութիւնը կրնայ փո-
խադարձ գործողութիւն մ'ունենալ
ինչպէս որ կարելի է ստամոքսէն օտար
առարկաներ դուրս հանել , այսպէս ալ

Հիմա կարելի է նաև օտար առարկա, ներ ներս խոթել, էթէ պատուաքաղ կլլելու դէպքը սովորական բան մը չէ, սակայն հիւանդութեանց ժամանակ հասարակ է դիպուածն չկրնալ կերակուր կլլելու բերնէն վար։ Արդէն գաղղիացի ուրիշ վիրաբոյժ մը ժամանա, կաւ առաջարկեր էր այսպիսի պարա, գայից մէջ որովայնահատութիւն ընել, սակայն բժիշկները չէին համարձակած այս բանիս։ Հիմա որ լապէ վիրաբոյժը դործադրելի է անվտանգաւոր ըրաւ այս կերպը, այսուհետև կարելի է կերակրել հիւանդներն ուղղակի ստամոքսէն անունդ ներս խոթելով։ Ինչպէս ամեն չարիք չեն հասնիր քնասելու համար, այսպէս ալ չնորհիւ պատուաքաղ կլլող երիտասարդին կարելի է ամեն տարի ազատել բաղձմթիւ անձինքէն, տաւաղութեամբ մեռնելէ, անոնց ստամոքսին մէջ ուղղակի անունդ մտցու, նելով։

Ասկէ երեք տարի մ'առաջ Ֆիրենցա քաղաքը Եգիպտոս Զիպրիանի ա, նունով բաւական ունեւոր վաճառակա, նի որդին, որ մարմնամարդական խաղե, րով կը զուարճանար, իրիկուն մը գի, նետուն գտնուելով, բարեկամացն հետ աճապարաութեան վրայ կը խօսակցէր, վասն զի նոյն օրերն ալ աճապարա, րաց ընկերութիւն մ'եկեր էր Ֆիրենցա, և կը զարմացունէր զամենքն իր ըրած խաղերովը։ Զիպրիանի ալ արիասիրտ, յանգուզն երիտասարդ մ'ըլլալով, ուղեց ցուցնել թէ ինքն ալ գիտէր կոկորդէն վար բան զրկել։ և փաք, ֆունէ մեծկակ պատառաքաղ մ'առնէ, րով կոկորդէ խոթեց կոթին կողմանէ, սուր ծայրերն ակունքներուն մէջ սեղմելով գոցեց բերանը։ Ստամոքսի ցնցմունք մը բերանը բացաւ, և պատառաքաղը կոկորդէն վար գնաց։ Բարեկամները շուտով հիւանդանոց տարին զինքը, բայց արդէն պատառաքաղը ստամոքսին մէջն ընկեր էր, և հիւանդանոց գտնուող վիրաբոյժն ըսաւ թէ չէր գիտեր ինչ ընելիքը։ Այս արտաքայ կարգի

դէպքն համբաւեցաւ բոլոր Ֆիրենցա, և ալ աւելի արտաքայ կարգի դէպքն էր տեսնել որ Զիպրիանի հանգիստ կը չըլտապէր, իբր թէ բան մ'եղած չըլլար։ Դէբալտոյ Ռոզադի անունով դասատու վիրաբոյժը շատ հոգ տարաւ այս եղական դէպքին վրայ, և Զիպրիանի յանձնեց ինքը զինքն այս եռանդուն և ճարտար արուեստագիտին ձեռքը, որ ետէն եղաւ հնարք գաղնելու որպէս զի կարող ըլլայ հանել ստամոքսէն այն պատառաքաղն, որ սկսեր էր սաստիկ ու դառն ցաւ պատճառել այն տարաքաղե երիտասարդին։ Առի բերան այնպէս կարծուեցաւ թէ ամենէն յարմար կերպըն ըլլայ պատառաքաղը բերնէն հանել, րա փորձ ընել, ապահով ըլլալով որ զեռ ևս կանգուն կեցած ըլլայ ստամոքսին մէջ։ Եւ ըստ այսմ Զիպրիանիին վրայ փորձեց ըրաւ, կոկորդէն օտար մարմին խոթելով ու հանելով, որպէս զի վարժի նեղուելու, և մասնաւոր խորա, չափ գործիքով մը որ ծայրն ունեւիք կը վերջանար փորձեց դուրս հանել ստամոքսէն այն օտար մարմինը, սակայն չյաջողեցաւ։ և առաջին կարգի անուանի վիրաբուժներու հետ խորհրդակցելով որոշուեցաւ որ միակ հնարքն է՝ փորձել հանելու ստամոքսէն այն օտար մարմինը՝ ճղելով ստամոքսը։ Բայց այս հնարքը կրնար վտանգաւոր ըլլալ, անոր համար Զիպրիանի յանձնառաւ որ ճղքեն ստամոքսը, և թողլով Ռոզադի վիրաբուժին խնամքը՝ գնաց յանձնուեցաւ ուրիշ վիրաբուժի մը Բուչչիոնի անունով, որ Բարբերար եղբարց հիւանդանոցին բժշկապետն էր։ Բուչչիոնի ճղքելու կամ հանելու գաղափարը մէկդի թողուց, միայն խնամք տարաւ հանդարտեցունել սաստիկ ցաւերը որ երբեմն երբեմն կը նեղէին այն տարաքաղե երիտասարդը, և արգելու որ պատառաքաղին բաղալուծութենէն առաջ եկած մետաղական թթուութեանքը չթունաւորեն զինքը, կամ թէ այնպիսի անախոր, ժութիւն մը պատճառեն ստամոքսին որ կարող չըլլայ կերակուր ուտելու։ Քանի որ այս խնամոց տակն էր Զի-

պրանի, ձայն ելաւ թէ մեռած ըլլայ, սակայն ստոյգ չէր և լրագիրը սուտ հանեցին այն ձայնը:

Անցեալ տարի Չիպրիանի, որ 'ի սկզբբան սաստիկ նիհարցեր էր, նորէն առաջին առողջութիւնը ձեռք ձգեց, և սկսաւ թատերաբեմի վրայ հասարակաց առջև նայն խաղը կրկնել, որ իրեն մահացու եղեր էր: Կ'ըսէր թէ խորաշափ դործիքով կոկորդին մէջ եղած փորձերը վարժեցուցեր էին զինքը օտար մարմիններ ընդունել կոկորդին վար: Այնպէս որ ժողովուրդը տեսնելով իրեն ծաղրածին ունեցած թշուառութեանը վրայ, սկսան տարակուսիլ թէ չ'ըլլայ որ խաբէութիւն ըլլոյ այն պատառաքողին պատ-

մութիւնը, անոր համար հարկադրուեցաւ դուրս հանել բժշկաց վկայականները: Վերջէն ուրիշ տեղուանք ալ գնաց Չիպրիանի նոյն խաղերն ընելու համար, իսկ հիմա ֆիորենցա կը կենայ: Տարիքն է 25 կամ 26, հասակաւ բարձր, կազմուածքով առողջ ու դէմքով խելահաս: Մինչև հիմա պատառաքալն հորիզոնական դրով կեցեր է ստամբսին մէջ, և ինքը կ'ըսէ թէ երբ չափը չանցընելու ուտելու խմելու, և չի յողնիլ, քիչ ցաւ կը գոյայ և ուշ ուշ: Անոր համար սովորութիւն բեր է կամաց կամաց քալել ձեռքով ստամբսը բռնած, որպէս զի ցաւ չգոյայ:

ՃԱՆՃ

Ճանճն ընդհանրապէս կը համարուի ձանձրացուցիչ միջատներէն մէկն, ուսկէ անկարելի կ'ըլլայ մարդուս պաշտպանել ինքը զինքն ինչ ալ ընելու ըլլայ:

Երբ անոնք կ'աղտոտեն սննեկաց կահքը ու կարասիքը, ոսկեգոծ շրջանակները, երբ կ'ընկնին կաթին մէջ կամ ապուրին մէջ, երբ արգելք կ'ըլլան մեղի քուն ըլլալու իրենց շարունակ սողալովը և հանգիստ չեն թողուր անդադար խայթելովը, ձմեռը կը փընտուեն որ աղատէ զմեզ այս նեղացուցիչ թշնամիէն. և կը հարցունենք թէ ինչ բանի կը ծառայէ այս միջատն որ այնչափ անհանգստութիւն կու տայ մեզի:

Արդ ճանճն որ այսչափ նեղութիւն կու տայ մեզի, ինքն ալ ունի, ինչպէս ամեն աղաթած որ կը շնչէ ու կ'ապրի երկրիս վրայ, պաշտօն մը կատարելու, և շատ կ'աշխատէ պաշտօն. այնպէս որ պէտք է ներքեք իրեն մեղի չարունակ տուած նեղութեանց համար: Ուշադրութեամբ դիտենք ճանճ մը, որ յետ թըռ-

չրտելու առ ժամանակ մը կու գայ կը հանգչի. կը տեսնենք որ խել մը շարժումնք կը կատարէ, կատուի նման կը լրդուռուտի ու կը զարգարուի, կամ թռչնոյ նման՝ որ փետուրները կը մաքրէ: Նախ ետեւի թաթերը մէկմէկու հետ կը չիչիփէ, ետքն անոնց իւրաքանչիւրն հետզհետէ մէկ թևին վրայէն կ'անցունէ. ետքը կարգը կու գայ առջին թաթերուն, զանոնք ալ իրարու հետ կը չիչիփէ. ամենէն ետքը կը տեսնենք որ պատիճովը կ'անցնի բոլոր չրժուած մատերուն վրայէն:

Արդեօք այս շարժումները լոկ մաքրութեան համար կը կատարէ: Մինչև հիմա այնպէս կը կարծուէր, բայց անդղիացի հռչակաւոր քիմիագէտ մը Էմերսոն (Emerson) անունով մատերս ապացուցուց որ շատ տարբեր է այս բանիս պատճառը: Մանրացուցի տակ գնելով ճանճ մը, տեսաւ որ վրան տեսակ մը լուկիներով ծածկուած էր, և ամեն ճանճի վրայ ալ նոյն երեղթն ստուգեց, Ետքէն դիտեց որ այս միջատները պատիճնին իրենց մարմնոյն այն